

פרק ד

ניהול השטחים הטבעיים והמיוערים בישראל וההגנה עליהם

תקציר

• מעל לשליש משטח ישראל וכמחצית מהשטחים הטבעיים והמיוערים בה מנוהלים על ידי רשות הטבע והגנים וקרן קימת לישראל.

• היקף השטחים המוגנים כשמורות טבע וגנים לאומיים מוכרזים ומאושרים עומד על כ-26.1% משטחה היבשתי של ישראל.

• כמחצית משטחי שמורות הטבע בישראל וכ-15% משטחי היער בניהול קק"ל נמצאים בתוך שטחי אש פעילים.

• מאז שנת 2017 גדל היקף שמורות הטבע היבשתיות המוכרזות והמאושרות בכ-9.6%.

• בשנת 2021 הוכרזו ואושרו שטחים משמעותיים ברמת הגולן ובחרמון כשמורות טבע.

• מאז שנת 2017 נוספו 426 קמ"ר של שטחי יער המנוהלים על ידי הקרן הקימת לישראל.

• בשלוש השנים האחרונות הוכרזו לראשונה במים הטריטוריאליים של ישראל שתי שמורות טבע בשטחים נרחבים. השטח הימי המוגן בישראל גדל פי-13 מהמצב שקדם ל-2018, והוא עומד כעת על 3.9% מהשטח.

• היחידות האקולוגיות השונות בישראל אינן מוגנות באופן אחיד. שטחי הים התיכון ומפרץ אילת, הכינרת, ים המלח, הירדן הצפוני (גאון הירדן), הכורכר וחולות מישור החוף, מלחות החוף, בתות הספר ומישורי הלס נמצאים בייצוג חסר מבחינת השטח המוגן בהן בהשוואה ליעד של 30% הגנה שהציב המשרד להגנת הסביבה.

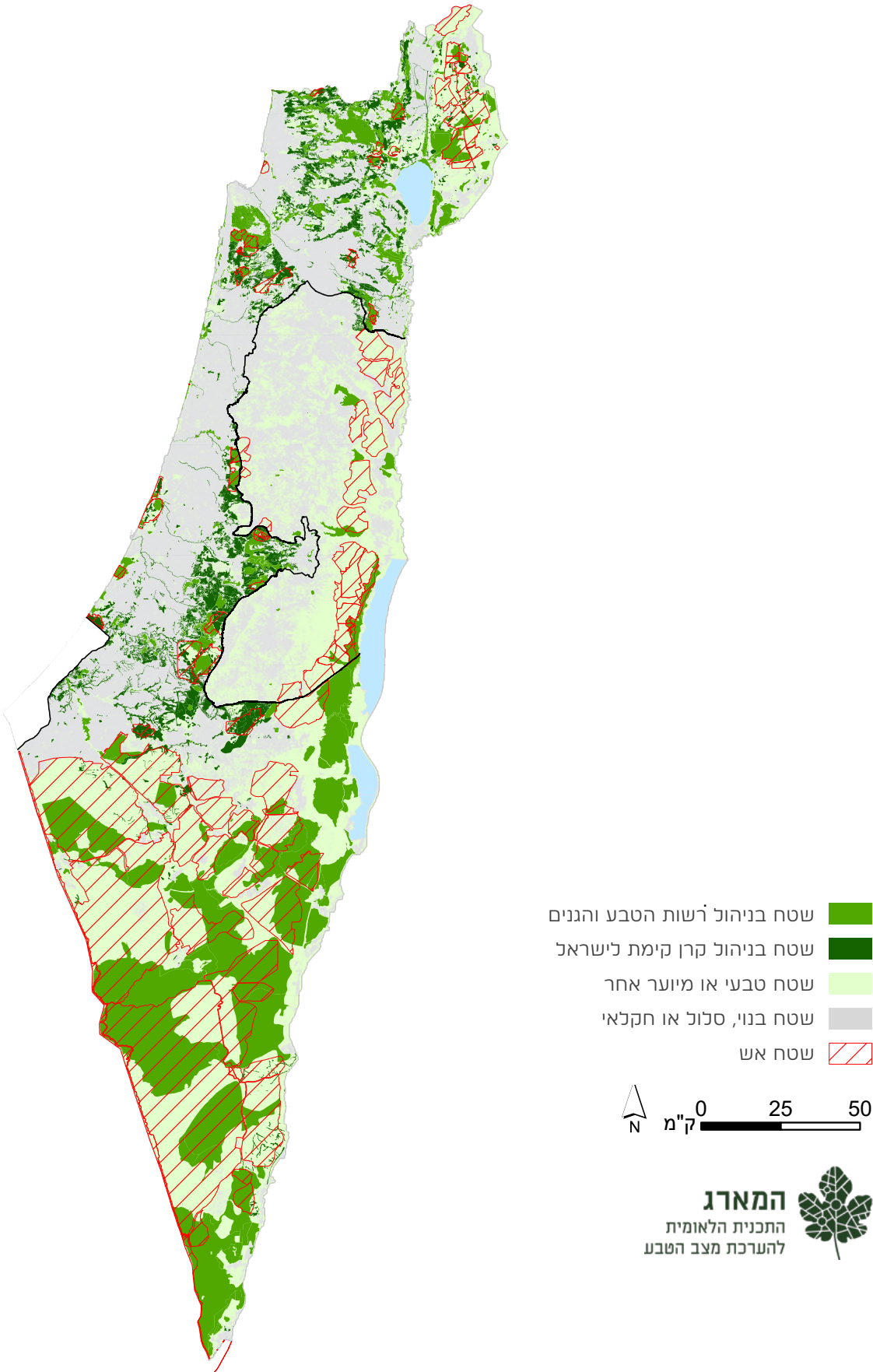
פרגה קירחת (*Glaucium leiocarpum*) בהר חבושית בשמורת החרמון. השמורה, המשתרעת על רוב שטח החרמון שבתחום ישראל, אושרה בספטמבר 2021. צילום: שירין בן-יעקב

רקע

פרק זה מתייחס לשטחים הפתוחים בישראל שאינם שטחי חקלאות ושאינם גופי מים, ולצורך המסמך הם נקראים "שטח טבעי או מיוער". הפרק מציג את חלוקת המרחב בין הגופים המנהלים את השטחים האלה, ואת רמות ההגנה שהם מקבלים מבחינה סטטוטורית. הפרק מתייחס גם לשטחים ימיים מוגנים וזאת בעקבות תהליכים משמעותיים שהתרחשו בתחום בשנים האחרונות, שהביאו לתכנון, לקידום ולהכרזה של שמורות ימיות חדשות בהיקפים גדולים בהרבה מאלה שהיו לפני כן.

ניהול השטחים הטבעיים והמיוערים בישראל

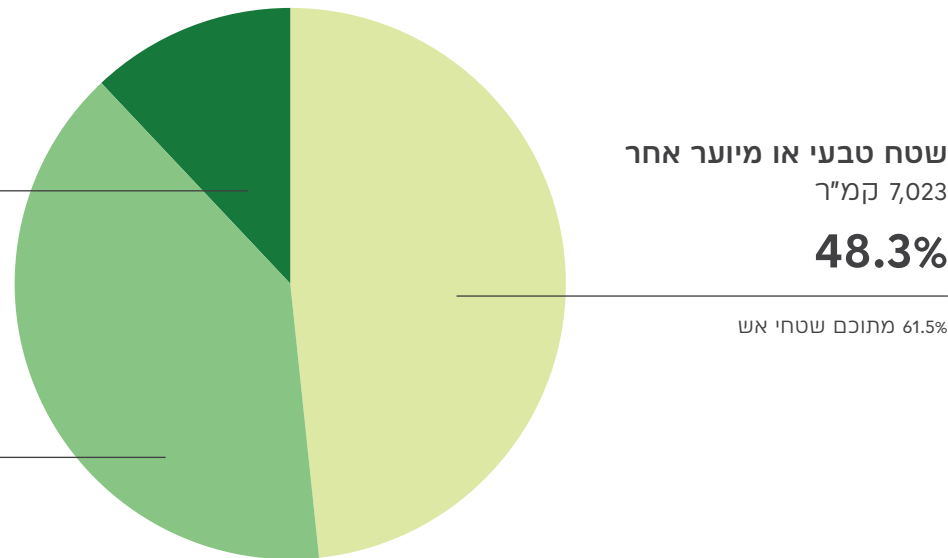
בשנת 2021 היו 7,508 קמ"ר משטח ישראל (כשליש משטחה) שמורות טבע וגנים לאומיים בניהול רשות הטבע והגנים הלאומיים או שטחי יער בניהול קרן קימת לישראל. שטחי אימונים ("שטחי אש") של צבא ההגנה לישראל היוו 7,688 קמ"ר, שהם 53% מכלל השטחים הטבעיים והמיוערים. כמעט מחצית (48.5%) משטחי שמורות הטבע והגנים הלאומיים ו-15% משטחי היער שבניהול קק"ל שימשו גם שטחי אש (מפה 1 ואיור 1).

מפה 1

שטחים טבעיים ומיוערים – אחריות ניהולית. שטח בניהול רשות הטבע והגנים מתייחס לשמורות ולגנים לאומיים מאושרים ומוכרזים. שטח בניהול קרן קימת לישראל מתייחס לשטח יער בתמ"א 1, לתוכניות מאושרות ליער ולשמורות יער[1].

[1] שמורות יער הן שטחים טבעיים ומיוערים שעברו הליך הכרזה על ידי שר החקלאות ופיתוח הכפר. ההליך מעניק לשטחים האלה הגנה מתוקף פקודת היערות, אך הם אינם נכללים כחלק משמורות הטבע ויערות קק"ל. בפועל, רוב שטחים אלה מנוהלים על ידי קק"ל.

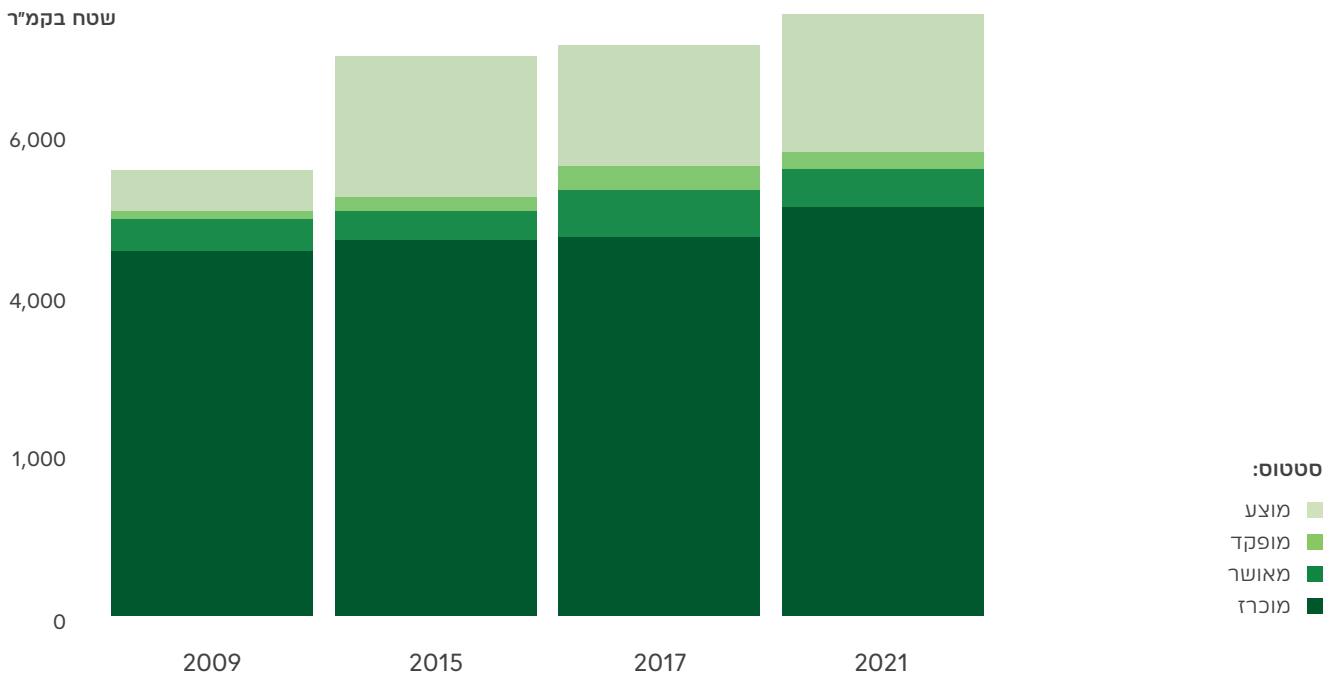

איור 1

חלוקה ניהולית של השטחים הטבעיים והמיוערים בישראל. שטח בניהול רשות הטבע והגנים מתייחס לשמורות ולגנים לאומיים מאושרים ומוכרזים. שטח בניהול קרן קימת לישראל מתייחס לשטח יער בתמ"א 1, לתוכניות מפורטות מאושרות ליער ולשמורות יער.

שמורות טבע יבשתיות

נכון לסוף 2021 בישראל ישנן 326 שמורות טבע מוכרזות המשתרעות על פני 5,138 קמ"ר (**איור 2**). נוסף על כך, 462 קמ"ר נוספים מאושרים להכרזה בתוכניות סטטוטוריות מפורטות (שמורות מאושרות), ורשות מקרקעי ישראל (רמ"י) מאשרת לרשות הטבע והגנים לנהל אותן בדומה לשמורות מוכרזות. נוסף על כך, 215 קמ"ר הופקדו לדיון בוועדות התכנון (שמורות

איור 2

שינויים בהיקף שטחי שמורות הטבע היבשתיות בישראל ובמעמדן הסטטוטורי בין השנים 2009–2021.

גנים לאומיים

נכון לסוף 2021 ישנם בישראל 108 גנים לאומיים מוכרזים בשטח כולל של 215 קמ"ר, והם כ-1% מכלל שטח המדינה. 32 קמ"ר נוספים אושרו להכרזה כגנים לאומיים, 9 קמ"ר הופקדו לדיון בוועדות התכנון, ו-106 קמ"ר נוספים, שטרם הגיעו לדיון בוועדות התכנון, מוצעים להכרזה. משנת 2017 חלה עלייה בהיקף הגנים הלאומיים בכל הקטגוריות, פרט לגנים הלאומיים המאושרים: נוספו 22 קמ"ר של גנים מוכרזים (עלייה של 11%), 3 קמ"ר הופקדו לדיון בוועדות התכנון, והוצע ש-23 קמ"ר נוספים ישמשו גנים לאומיים (**איור 3**).

שטחים בניהול קרן קימת לישראל

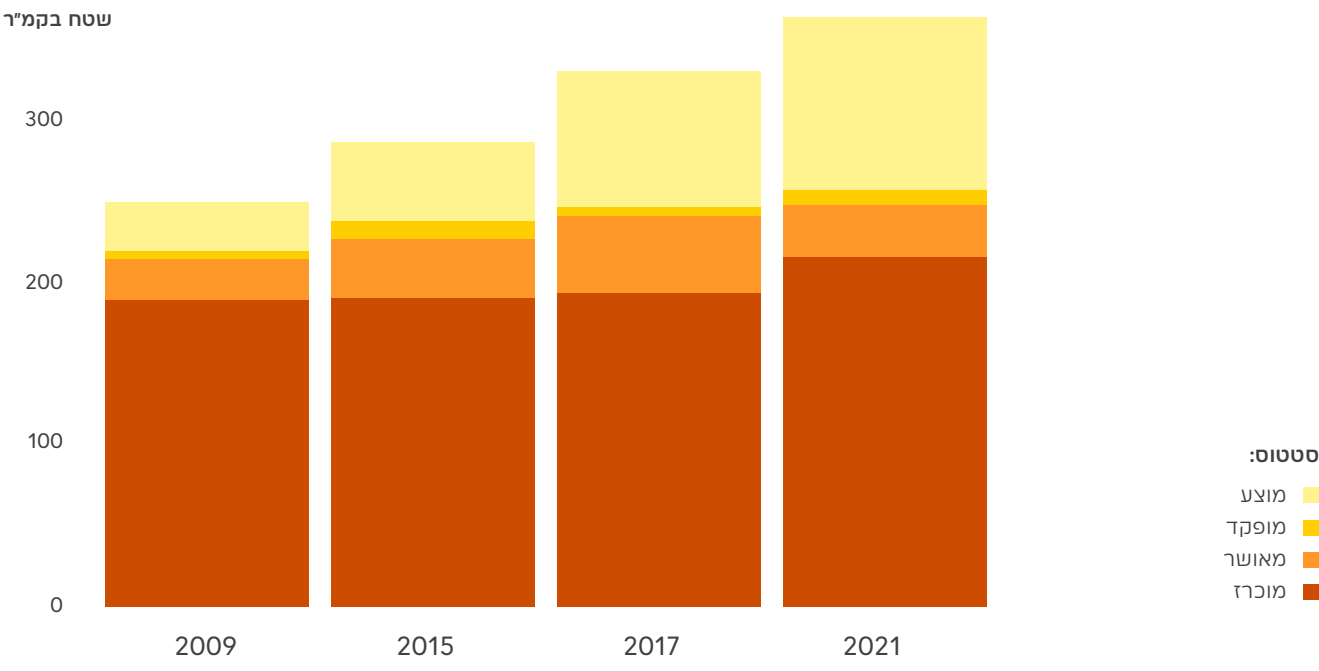
קרן קימת לישראל אמונה על ניהול שטחי היער בישראל, בהתאם להוראות האמנה שנחתמה בינה לבין המדינה (1961), להסכמים ולהחלטות מועצת מקרקעי ישראל. השטחים המוגדרים "שטחי יער" ומנוהלים על ידי קק"ל מגוונים, וכוללים יערות הנטועים במינים מחטניים ובעצים רחבי עלים, בוסתנים של עצי פרי ושטחים שאינם נטועים, ובהם חורשים, בתות, חולות ועוד. למשל, בנגב ובערבה ישנם מספר שטחים עם ריכוזים טבעיים של עצי שיטים הנכללים ב"יעוד יער" שבניהול קק"ל. בפועל, שטח היער הנטוע ("שטח מיוער") הוא 46% מכלל שטחי היער שבניהול קק"ל.

עד שנת 2020 הוגדרו שטחי היער בישראל בתמ"א 22 – תוכנית המתאר הארצית ליער ולנוער בישראל, והיא הוחלפה

בפרק "שטחים מוגנים" שבתוכנית המתאר האחדה (תמ"א 1). בין השינויים השונים והרבים שהיא מציגה, תמ"א 1 הוסיפה גרעה שטחי יער ונוער, ושינתה את שפת התכנון שהייתה נהוגה עד כה. בתמ"א 1 שטחי היער מוגדרים כחלק מייעודי הקרקע המוגנים ב"חטיבת השטחים הפתוחים" יחד עם שמורות הטבע והגנים הלאומיים.

מעצם היותה תוכנית מתאר ארצית, תמ"א 1 לא שינתה את התוכניות המפורטות לשטחי יער שקיבלו תוקף קודם לאישורה, ותוכניות אלה עודן חלות על השטחים שהן עוסקות בהם. עם זאת, לתמ"א החדשה ישנן מספר משמעויות מבחינת ההגנה ושמירת הטבע בשטחי היערות שהקרן הקימת לישראל מנהלת:

- תמ"א 1 הטמיעה את תוכניות היער המפורטות המאושרות, שחלק מהן עסקו בשטחים שתמ"א 22 לא חלה עליהם. הכנסת השטחים הללו תחת כנפי תמ"א 1 העניקה להם הגנה סטטוטורית משופרת של תוכנית מתאר ארצית.
- תמ"א 22 כללה שמונה ייעודי יערות, שבשבעה מהם (פרט ליער טבעי לשימור) ניתן היה לבצע נטיעות בהיקפים שונים. תמ"א 1 כינסה את סוגי היערות לשלושה בלבד – יער פארק, יער נטע-אדם ו'יער טבעי'.
- כמו כן, בתמ"א 1 סומנו גבולות מדויקים לשטחי היער, והוצאו שטחים שקיבלו ייעוד אחר שאינו יער בתוכניות מפורטות (ייעוד חקלאי, ייעוד דרך וכו').

איור 3

שינויים בהיקף שטחי גנים לאומיים בישראל ובמעמדן הסטטוטורי בין השנים 2009–2021.

שלושת סוגי היער על פי תמ"א 1 הם בעלי ייעודים שונים, והייעודים מנתיבים פעולות ממשק שונות²:

- **'יער נטע-אדם'** מאפשר נטיעה, כריתה, חידוש ושיקום. ניתן להקים מבואה למבקרים וחניון לילה כדי לקלוט קהל מבקרים רב ולשהות במקום בחשיכה.
- **'יער פארק'** מאפשר נטיעה, אך באופן דליל או במקבצים ולאורך נחלים. ביער פארק הקמת מבנים ולינה מותרת רק במקרים חריגים.
- **'יער טבעי'** נותר במצבו הטבעי – אסורה בו נטיעה, ולא ניתן להקים בו מבנים לקליטת קהל או להפעיל בו חניון לילה. החשיפה וההנגשה לציבור ייעשו בו באופן מבוקר. מטרות היער הטבעי הן שמירת הטבע בצורתו הטבעית ושמירת מופעי צומח ונוף לסוגיהם.

סך שטחי היער בתמ"א 1 עומד על 1,551 קמ"ר – 7% משטח ישראל, המחולקים לשטחי יער נטע-אדם (46%), לשטחי יער טבעי (44%) ולשטחי יער פארק (10%) (איור 4). מעבר לשטחי היערות על פי תמ"א 1, קק"ל מנהלת גם 149 קמ"ר המוגדרים כשמורות יער. עוד כ-64 קמ"ר כלולים בתוכניות מתאר מפורטות ליער של קק"ל שאושרו בוועדות התכנון, והם מנוהלים על ידי קק"ל. בשנים 2015–2021 אושרו קרוב ל-50 תוכניות מפורטות ליער שנוספו לשטחים בניהול קק"ל.

רמות ההגנה על שטחים טבעיים ומיוערים בישראל

לצורך דו"ח זה הוגדרו רמות ההגנה על השטחים הטבעיים והמיוערים באופן הבא:

שטחים בעלי 'הגנה גבוהה':

- שמורות טבע וגנים לאומיים שהוגדרו כשטחים שעברו את כל תהליכי התכנון וההכרזה, או שאושרו בוועדות התכנון, אך

טרם הוכרזו על ידי שר הפנים (שטח מאושר כשמורה או כגן לאומי).

- שטחי יער הכלולים בתמ"א 1 וכן שטחי יער בתוכניות מפורטות שאושרו בוועדות התכנון.

שטחים בעלי 'הגנה בינונית':

- שטחים שרשות הטבע והגנים מציעה להפוך לשמורות, והחלו לגביהם הליכי תכנון שטרם הסתיימו (שטח שהופקד לדיון בוועדות התכנון).
- שטחי יערות קק"ל שמחוץ לתמ"א 1, והחלו לגביהם הליכי תכנון (שטח שהופקד לדיון בוועדות התכנון).

שטחים 'חסרי הגנה' הם:

- כל שאר השטחים הפתוחים, שלא הופקדו לדיון בוועדות התכנון. שטחים אלה כוללים, בין היתר, שטחים שהחלו לערוך לגביהם תכנון מפורט אך טרם הופקדו, שטחים שרשות הטבע והגנים מציעה שישמשו שמורות טבע או גנים לאומיים, או שטחים שקק"ל מציעה שישמשו יערות – וטרם החלו לגביהם כל הליכי תכנון. נכללים בקטגוריה זו גם שטחי שמורות יער מחוץ לתמ"א 1 ולתוכניות מפורטות של קק"ל.

מפה 2 מציגה את רמות ההגנה הסטטוטורית על שטחים טבעיים ומיוערים בישראל.

157 קמ"ר

10.1%

יער פארק

713 קמ"ר

46%

יער נטע-אדם

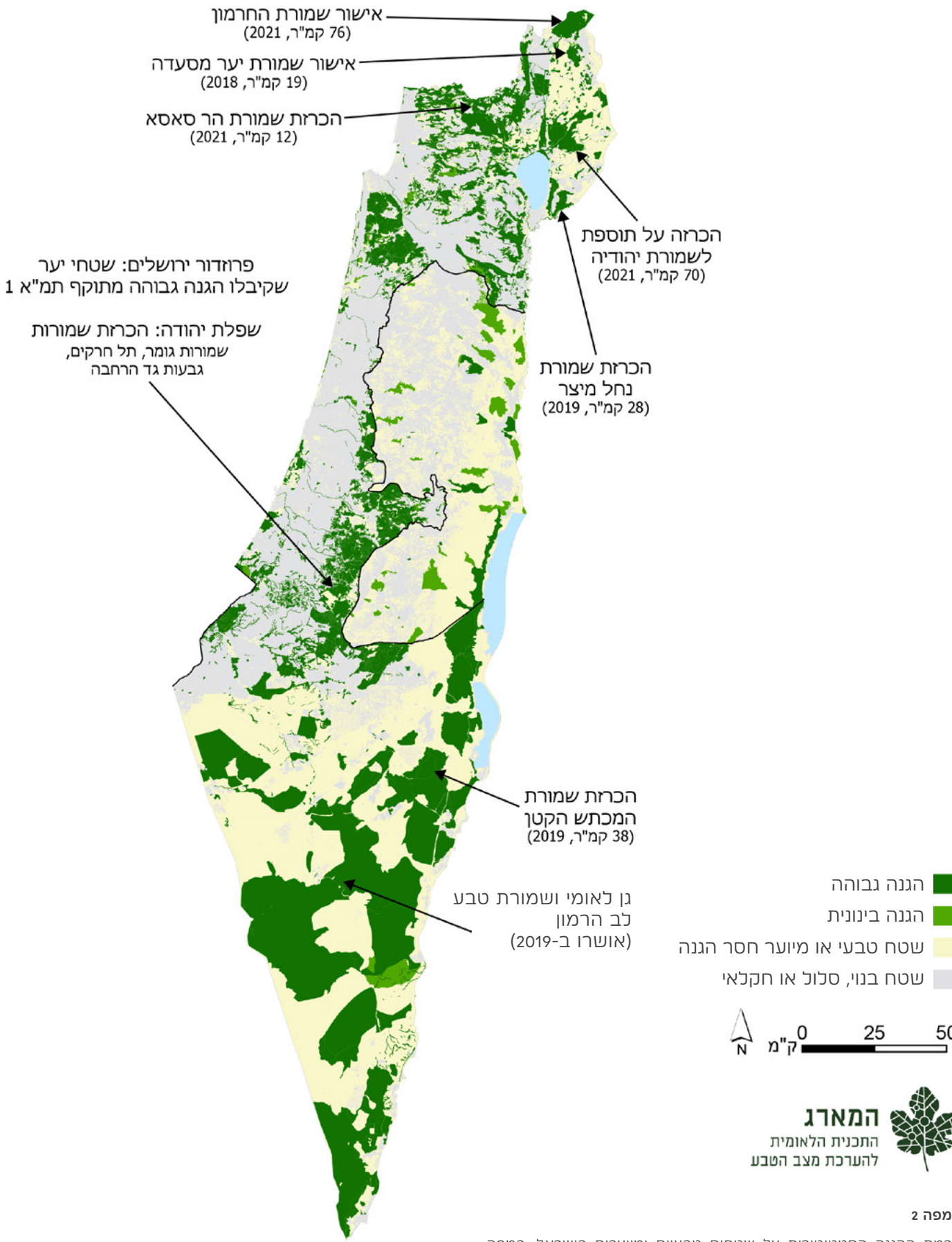
681 קמ"ר

43.9%

יער טבעי

איור 4

שטחי יער (קמ"ר) בתמ"א 1, לפי סוג היער: יער טבעי, יער נטע-אדם ויער פארק.

נכון לסוף 2021 כמחצית מכלל השטחים הטבעיים והמיוערים (51.9%) מוגנים סטטוטורית בהגנה גבוהה (**איור 5**), לעומת 44% בשנת 2015³. כ-47% מהשטחים הטבעיים והמיוערים חסרי הגנה, לעומת 53.3% מהם בשנת 2017. רבע מסך השטחים שאינם מוגנים ב-2021 מוצעים על ידי רשות הטבע והגנים לשמורות טבע ולגנים לאומיים, ועוד כ-1% משטחים אלה מיועדים על ידי קק"ל לשטחי יער לפי תוכניות שנמצאות ברמות קידום שונות במסודות התכנון.

נכון לשנת 2021 ישנם בישראל 7,600 קמ"ר של שטחים טבעיים ומיוערים המוגדרים בהגנה סטטוטורית בינונית וגבוהה, 256 קמ"ר מתוכם בהגנה בינונית, ו-7,344 קמ"ר בהגנה גבוהה. ההבדל משנת 2017 נובע, בין השאר, משינויים בהגדרות רמות ההגנה. רמות ההגנה עבור שטחי יערות הסתמכו בדו"חות הקודמים על תמ"א 22, שהוחלפה בתמ"א 1, והן אינן חופפות לחלוטין.

שטחים מרכזיים שרמת ההגנה עליהם עלתה בין השנים 2017–2021

- שמורת החרמון אושרה בספטמבר 2021 (לפני כן הייתה ברמת הגנה בינונית מתוקף הפקדה בשנת 2016).

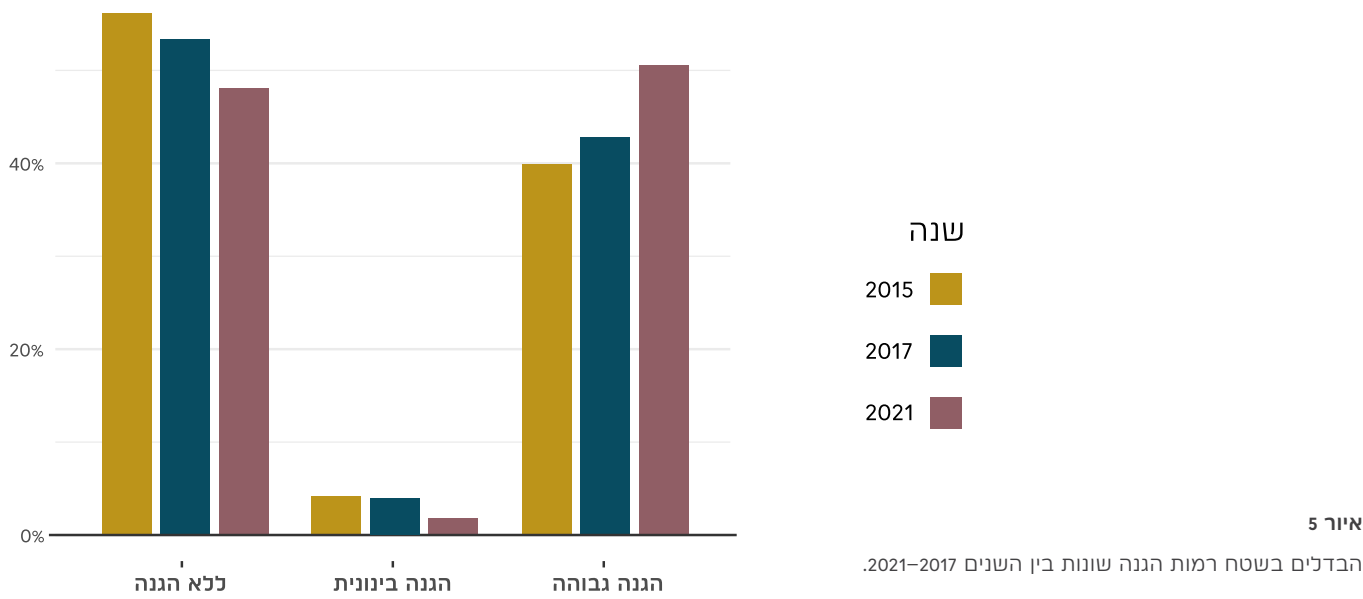
- ברמת הגולן הורחבה שמורת יהודייה באופן משמעותי: ביוני 2021 הוכרזה הרחבת השמורה, ונוספו לה עוד כ-71,531 דונם (הגדלה של פי 2.5 מהשטח המוכרז קודם לכן). יער מסעדה ויער אודם קיבלו הגנה בינונית בדו"ח מצב הטבע הקודם (2018), אך כיום אלה שטחים שמקבלים הגנה גבוהה מתוקף אישור תוכניות ותמ"א 1.

- באזור רמת מנשה נוצר רצף של שטחים טבעיים ומיוערים דרך שילוב של אישור תוכניות לשמורות וליערות (שמורת בתות תנינים, שמורת אלונה) והכללת חלק מהשטח בתמ"א 1 (יער משמר העמק).

- שטחי יער באזור שפלת יהודה וצפון הנגב שלא הופיעו בתמ"א 22 קיבלו הגנה גבוהה לאור הכללתם בתמ"א 1.
- גן לאומי ושמורת טבע לב הרמון אושרו בשנת 2019, ובכך השלימו רצף של שטחים פתוחים בשמורה הגדולה של הר הנגב. מחוץ לתמ"א 1 ולתוכניות מפורטות של קק"ל.

אירוס הגלבוע (*Iris haynei*) ביערות הגלבוע. צילום: יהל פורת

רמות הגנה וחוסר הגנה נוספות

פרק זה מתייחס לרמות ההגנה של השטחים הטבעיים והמיוערים בישראל על סמך חקיקה ישירה להגנה על שטחים פתוחים, כמו חוק גנים לאומיים ושמורות טבע, וכן פקודת היערות. בפועל, גם שטחים שמוגדרים ברמת הגנה גבוהה אינם חסינים לגמרי משינוי סטטוטורי שיבטל את ההגנה.

בשמורות הר מירון והר הכרמל נגרעים כמעט מדי שנה שטחים לצורכי הרחבה, פיתוח ותעסוקה (הכשרה לצורכי חקלאות) בכפרים הגובלים בהן. מאז הכרזת שמורת הר מירון נגרעו ממנה ב-16 גריעות סך כולל של כ-4,491 דונם, ובהר הכרמל נגרעו בתשע גריעות סך כולל של כ-89% דונם דונם (**טבלה 1**).

בשנים האחרונות בדרך כלל לא נעשית גריעת שטחים טבעיים ללא תמורה – וכאשר מתבצעת גריעת שטח, מוכרז

שם שמורת הטבע/ הגן הלאומי	תיקון עבור	תאריך גריעה	שטח גריעה (בדונמים)
הר מירון	בית ספר שדה הר מירון	18/06/2017	66.6
הר מירון	הרחבת בית ג'אן	21/12/2017	1,414
גן השלושה (הסחנה)	תיקון גבולות	24/07/2018	17.9
בית שאן	כוללנית בית שאן	27/11/2018	61
נחל עמוד	כביש גישה לכחל	05/12/2018	17.3
הר מירון	הרחבת חורפיש	17/12/2018	1,090
חולות ניצנים	טיילת רובע י"ז, אשדוד	03/03/2019	14.4
סך הכול	בשנים 2020–2021 לא נגרעו שטחים		2,681.2

טבלה 1

גריעות שטחים משמורות טבע בישראל בין השנים 2017–2021.

שטח	שנים (כולל)	שטח גריעה (דונם)
שטחים שנגרעו משטחי יער בתמ"א 1	2017–2021	5,985
שטחים שנגרעו מתוכניות מפורטות של קק"ל	2017–2021	8,446
סך כל שטחי היער שנגרעו	2017–2021	11,979

טבלה 2

גריעות משטחי יער בניהול הקרן הקימת לישראל בין השנים 2017–2021.

שטח גדול יותר כתוספת לשמורה באזור סמוך. לעומת זאת, שטחים שנבנו בפועל, לעיתים באופן לא חוקי, נגרעים גם כן, ובמקרים אלה לרוב לא מוכרז שטח חלופי. נכון לינואר 2022 מקודם הסכם בין רשות הטבע והגנים והמועצה האזורית רמת הנגב, ובו בתמורה לגריעת אלפי דונמים משמורת חולות עגור, תתאפשר הכרזת שמורות חולות שונרה, נחל לבן וכלך סיני. הסכם דומה קיים עם המועצה האזורית ערבה תיכונה לגריעת שטחים משמורת עשוש (נחל פארן) בתמורה להכרזת שמורה ברכס מנוחה.

בשטחי יער בניהול קק"ל נגרעו בין השנים 2017–2021 כ-12 קמ"ר (**טבלה 2**). חלק מהגריעות האלה לוו באישור שטחי יער חליפי. קק"ל מקפידה, ככל הניתן, כי כל גריעת יער תלווה בשטח יער חלופי במסגרת התוכנית הגורעת.

שמורות טבע ימיות

שטח המים הטריטוריאליים של ישראל בים התיכון הוא כ-4,079 קמ"ר⁵. שטח זה שווה ערך ל-18% מהשטח היבשתי של ישראל. עם זאת, עד שנת 2002 לא הוכרזו שמורות טבע או גנים לאומיים במימי הים התיכון בישראל. שתי שמורות הטבע הראשונות בים התיכון – שמורת איי דור ושמורת איי ראש הנקרה הוכרזו כבר ב-1964 וב-1965, אך כללו רק את השטח היבשתי של האיים, ללא הגדרות הגנה על גוף המים סביבם. גם בשמורות טבע חופיות ההגנה הסטטוטורית הוגדרה עבור החלק היבשתי בלבד, עד קו המים. בתקופה זו שטחים קטנים יחסית, שנכללו בשמורת הטבע בראש הנקרה, שמורת הטבע דור-הבונים ושמורת האלמוגים באילת, נהנו מהגנה מסוימת מתוקף תקנות ערכי טבע מוגנים (1968), אך ללא הכרזה סטטוטורית מוסדרת.

הגנה סטטוטורית אינה מגינה לחלוטין על השטחים הפתוחים ועל המערכות האקולוגיות המתקיימות בהן מפגיעות שהן תוצאה של פעילויות שמתרחשות בהם (שטחי אש למשל) או "זליגה" של השפעות פעילות האדם בשטחים סמוכים, כמו זיהום אור, התפראות חיות בית ועוד. 51% מהשטחים המוכרזים כשמורות טבע חופפים לשטחי אש פעילים. בשטחים אלה מתקיימות פעילות ירי, נסיעה של כלי רכב כבדים, כולל טנקים, ופעילות אנושית נוספת בעצימות משתנה. בעקבות זאת, שטחים נרחבים, גם בשמורות טבע מוכרזות, נשרפים מדי שנה (ראו פרק שרפות בדו"ח זה) ופני הקרקע והצומח נרמסים.

כ-49% מהשטחים הטבעיים בישראל הם שטחים שאינם מוגנים בסטטוס של שמורות טבע, גנים לאומיים ויערות, וייעודם נקבע לפי תוכניות מתאר ברמות השונות (ארציות, מחוזיות ומקומיות). חלק מהם מיועדים לפיתוח ולבנייה, וחלק הם שטחים שמקודמות עליהם תוכניות הגנה נוספות. תמ"א 35 ותמ"א 1, למשל, מגדירות שטחים נוספים בעלי הגנה מפיתוח לא מבוקר כמו "מכלולים נופיים" (שטחים עתירי ערכי טבע, נוף ומורשת), ויש הנחיות לפיתוח זהיר ומבוקר בהם. כמו כן, מוגדרים "מכלולי חוף", הכוללים שטחים פתוחים ורציפים הניצבים לחוף ושטחים המוגנים מפיתוח בעורף החוף. נוסף על כך, מקודם הליך של תמ"מ למסדרונות אקולוגיים בכלל המחוזות, שמגביל את אופי הפיתוח בתחום שטחי המסדרונות.

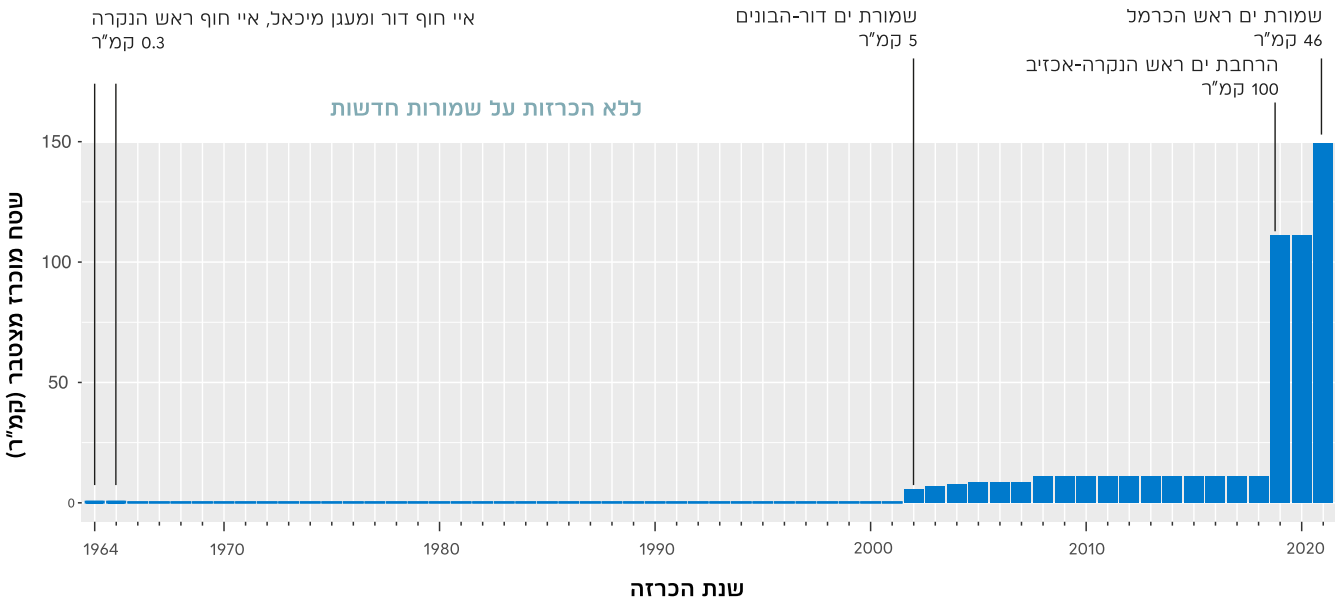

דני דוקרנית אדומה (*Myxoperca rubra*) בשמורת חוף אכזיב. בשמורה, האסורה בדיג, נפוצים מיני דגים שנדירים בשאר חופי הארץ עקב דיג יתר. צילום: גיא כויאן, מנור גורי ואנדרי אהרונוב

בשנת 1995 חתמה ישראל על אמנת ברצלונה – אמנה לשמירה על הסביבה הימית ועל חופי הים התיכון, והתחייבה לנקוט את כל האמצעים הדרושים למניעת זיהום הים התיכון ולהגנה על הסביבה הימית בו, תוך איזון בין צורכי הפיתוח לצורכי הסביבה והדורות הבאים. בשנים האחרונות נערכו שינויים משמעותיים בהיקף השטחים המוגנים בים התיכון בישראל, שכללו תכנון והכרזה של שמורות ימיות בהיקפים שלא היו לפני כן (**איור 6**):

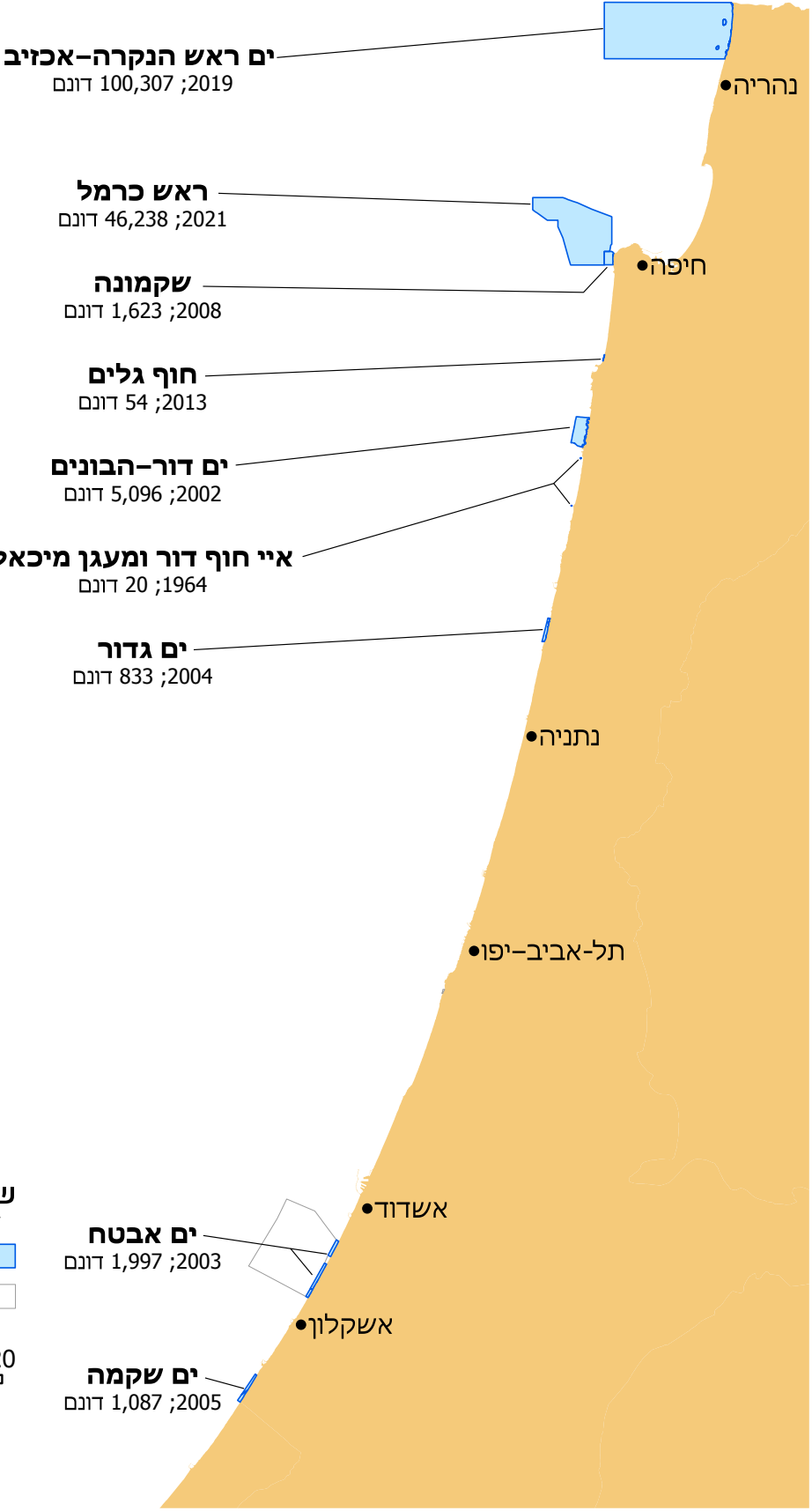
- בין השנים 2002–2009 הוכרזו שמונה שמורות ימיות בהיקף כולל של 12 קמ"ר. כל השמורות הללו נמצאות בקרבת החוף.
- החל מ-2019 הוכרזו לראשונה שמורות הכוללות שטחי "ים עמוק" למרחק של יותר משניים עד שלושה ק"מ מהחוף: ב-2019 הוכרזה "שמורת ים ראש הנקרה-אכזיב (הרחבה)", החולשת על שטח של 100 קמ"ר, יותר מסך שטח כל השמורות הימיות שהוכרזו לפנייה.

- בשנת 2021 הוכרזה "שמורת ראש הכרמל", בהיקף 46 קמ"ר. נכון לסוף 2021 בישראל ישנן כ-15 שמורות ימיות מוכרזות בהיקף של 159 קמ"ר, שהם 3.9% משטח המים הטריטוריאליים. נוסף על כך, ישנה שמורה מאושרת (ים אבטח) ועשר שמורות ימיות מוצעות, בהיקף כולל של 567 קמ"ר, פי 3.6 מהשטח המוכרז כיום. אם שטחים אלה יוכרזו, הם יגדילו את השטח המוגן בים ל-18% משטח המים הריבויים.

איור 6

שנת ההכרזה והשטח המצטבר של שמורות הטבע הימיות בים התיכון בישראל בין השנים 1964–2021. בין השנים 1966–2001 לא הוכרזו שמורות ימיות חדשות. ההכרזה של שמורות ימיות קיבלה תאוצה בתחילת המאה ה-21, אך רק משנת 2019 הוכרזו שטחים נרחבים לשמורות טבע ימיות: שמורת ים ראש הנקרה-אכזיב ושמורת ים ראש הכרמל.

מפה 3
השמורות הימיות לאורך החוף הישראלי של הים התיכון על פי שנת הכרזתן. שטחים נרחבים הוכרזו לאחרונה (ראש הנקרה-אכזיב וראש הכרמל).

ייצוג מערכות אקולוגיות בשטחים המוגנים

הופרדו הבתות מהחורש הים תיכוני) וערך הסף להגדרת מידת ייצוג מספק עודכן בהתאם להגדרות האיחוד האירופי¹⁰. המשרד להגנת הסביבה אימץ את ההגדרות הללו, וקבע כי לפחות 30% משטח המדינה ביבשה (כולל גופי מים יבשתיים) ולפחות 30% משטח המדינה בים צריכים להיות מוגנים עד 2030. בהערכה המעודכנת נמצא כי 14 יחידות מתוך 26 היחידות האקולוגיות המרכזיות שהוגדרו אינן מיוצגות מספיק כדי להגיע לערכי הסף בשטחים המוגנים כפי שהם מוגדרים כיום. לעומת זאת, ישנן יחידות המקבלות ייצוג רחב. למשל, יחידת המדבר הצחיח-קיצון ויחידת הנחלים ההרריים האיתנים מקבלות הגנה של מעל למחצית משטחן, והיחידות האקולוגיות הייחודיות בחרמון (יער ספר הררי ובתה כרקוצית) מיוצגות מאז אישור שמורת החרמון, ביולי 2021, בלמעלה מ-80% משטחן. עם זאת, כותבי הדו"ח מסתייגים במידה מסוימת מהשימוש בערכי הסף הנמדדים באחוזים מכלל יחידת השטח, כיוון שחלק משטחן של היחידות בישראל מצומצם ממילא (למשל שטח היחידה הכרקוצית בחרמון הוא פחות מ-10 קמ"ר) וכדי שההגנה תהיה אפקטיבית על שטחים קטנים אלה נדרש שטח גדול מ-30%. מסמך זה מציג שטחים שניתן לקדם בהם הגנה סטטוטורית עבור המערכות האקולוגיות שאינן מיוצגות דיין.

בהערכה מעודכנת שביצעה רשות הטבע והגנים ב-2021⁹ עודכנה הגדרת היחידות האקולוגיות ל-26 יחידות (למשל,

גדי יעלים על שפת מכתש רמון. גן לאומי ושמורת הטבע לב הרמון אושרו בשנת 2019. צילום: משה כהן

בן-משה ג, מוריה ע, סלינגר ש 2022. ניהול השטחים הטבעיים והמיוערים בישראל וההגנה עליהם. בתוך: בן-משה ג, רנן א (עורכים). דו"ח מצב הטבע 2022 – כרך מגמות ואיומים. המארג – התכנית הלאומית להערכת מצב הטבע. מוזיאון הטבע ע"ש שטיינהרדט, אוניברסיטת תל אביב.

לציטוט הפרק:

מקורות

1. שורק מ, שפירא ע (עורכים) [2018]. דו"ח מצב הטבע ישראל 2018. המארג- התכנית הלאומית להערכת מצב הטבע. מוזיאון הטבע ע"ש שטיינהרדט, אוניברסיטת תל אביב.

2. Mackie A, Sentier S, Haščič I, Linster M (2017). Indicators on terrestrial and marine protected areas: Methodology and results for OECD and G20 countries. OECD Environment Working Papers, No. 126. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/e0796071-en>.

3. קרניאל צ (עורכת) [2020]. מסמך מדיניות למרחב הימי של ישראל/ הים התיכון. מנהל התכנון.

4. קפלן מ [2016]. תמ"א 1 – תכנית המתאר הארצית החדשה. הוראות התכנית. מנהל התכנון.

5. שורק מ, פרבולוצקי א [2016]. דו"ח מצב הטבע ישראל 2016. המארג – התכנית הלאומית להערכת מצב הטבע.

6. ארז ח [2012]. חקיקה וכלים משפטיים להגנת המגוון הביולוגי: תסקירים סביבתיים אסטרטגיים. החברה להגנת הטבע.

7. רותם ד, וולציאק מ, וייל ג, אמיר ש [2016]. מידת ייצוגן של יחידות אקולוגיות טבעיות בשטחים המוגנים בישראל. *אקולוגיה וסביבה* 7 [1]: 16–23.

8. CBD (Convention on Biological Diversity) [2011]. Strategic Plan for Biodiversity 2020–2011, Including Aichi Biodiversity Targets. <https://www.cbd.int/sp/>

9. רותם ד, גוק ע. מידת ייצוגן של יחידות אקולוגיות גדולות, טבעיות בישראל בשטחים מוגנים בישראל, ניתוח מחודש. חטיבת מדע ויחידת GIS, רשות הטבע והגנים.

10. EEA (European Environment Agency) 2012. Nationally designated areas (CDDA). <https://www.eea.europa.eu/ims/nationally-designated-terrestrial-protected-areas>